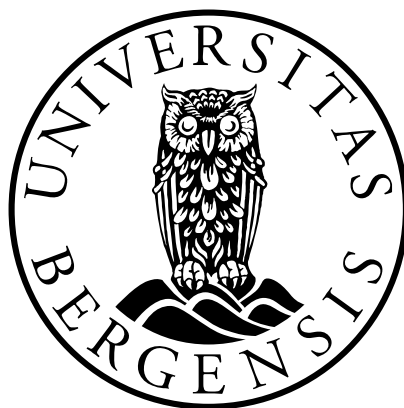

Frikjent for straff – dømt til erstatning

Om uskyldspresumsjonen og idømmelse av erstatningsansvar til tross for strafferettslig frifinnelse

Kandidatnummer: 98

Antall ord: 12 059

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. desember 2020

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1 Innledning.....	3
1.1 Tema og problemstilling	3
1.2 Rettskildebildet og metodiske utfordringer	4
1.2.1 Forholdet mellom Grunnloven og EMK	4
1.2.2 Nasjonale prosessregler	6
1.3 Videre fremstilling	9
2 Uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2	10
2.1 Generelt om uskyldspresumsjonen.....	10
2.2 Uskyldspresumsjonens anvendelsesområde.....	12
3 Uskyldspresumsjonens krav når erstatningssaken reises i forbindelse med straffesaken	15
3.1 En helhetsvurdering.....	15
3.2 Strafferettslig terminologi	18
3.2.1 Innledning.....	18
3.2.2 «cautionary statements»	18
3.2.3 Skjerpet sivilrettslig beviskrav	22
3.2.4 Elementer fra straffesiktelsen.....	24
3.2.5 Bruk av «fornærmede» og «tiltalte».....	30
3.3 Kravene blir behandlet av ulike dommere	32
4 Uskyldspresumsjonens krav når erstatningssaken reises i etterkant av frifinnelsen	35
5 Avsluttende bemerkninger	38
Litteraturliste	40

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

I den velkjente og omtalte *Karmøysaken* – også kjent som Birgitte Tengs saken – ble tiltalte frifunnet av juryen for voldtekt og forsettlig drap.¹ Til tross for frifinnelsen ble han av lagmannsretten dømt til å betale oppreisningserstatning på 100.000 kroner til den dreptes foreldre. Lagmannsrettens fagdommere mente at det var klar sannsynlighetsovervekt for at den frikjente hadde forvoldt offerets død, og han ble dermed pålagt erstatningsansvar for handlingen han nettopp var frifunnet for.²

Avgjørelsen skapte stor debatt i Norge og reise spørsmål om hvorvidt ordningen – som åpner for en konklusjon som både frikjenner tiltalte og holder han ansvarlig for samme handling – har legitimitet i befolkningen.³ Det kan ikke benektes at en konklusjon om at det var «klar sannsynlighetsovervekt» for at han har forvoldt hennes død ikke høres ut som en beskrivelse av en person som er frifunnet for drapet.

Spørsmålet er hvorvidt det vil krenke uskyldspresumsjonen, som sier at «Enhver har rett til å bli ansett uskyldig inntil skyld er bevist etter loven», å idømme en person erstatningsansvar for en straffbar handling vedkommende er frifunnet for.⁴

Det er et grunnleggende rettssikkerhetsideal i norsk straffeprosess at alle har krav på å bli ansett uskyldig inntil det motsatte er bevist.⁵ Et aspekt ved uskyldspresumsjonen er at når man først er frifunnet for et straffbart forhold, har man krav på respekt for frifinnelsen.⁶ Å idømme erstatningsansvar for samme handling vedkommende er strafferettslig frifunnet for kan etterlate inntrykk om at frikjennelsen ikke var riktig. I forlengelse av dette kan den fellende erstatningsdommen skape tvil om frikjentes uskyld.

Langvarig praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) og Høyesterett viser klart at adgangen til å idømme erstatningsansvar etter en strafferettslig frifinnelse ikke i seg selv er

---

¹ Rt. 1999 s. 1363 (*Karmøysaken*)

² LG-1998-260-2

³ NOU 2000: 33 s. 35 og 36

⁴ Grunnloven § 96 andre ledd og tilsvarende formulering i Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 6 nr. 2

⁵ ed

⁶ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 94

i strid med uskyldspresumsjonen etter Grunnloven eller Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 6 nr. 2.⁷ Uskyldspresumsjonen oppstiller imidlertid krav til den sivile begrunnelsen for å forhindre at en fellende erstatningsdom sår tvil om frikjentes uskyld.⁸

Å utforme en fellende erstatningsavgjørelse, uten å krenke uskyldspresumsjonen, er en krevende oppgave for domstolene. Dette ser vi ved at Høyesterett og Høyesteretts ankeutvalg siden 2003, i minst 15 saker om fornærmedes erstatningskrav mot frikjente, har fastslått at lagmannsrettens avgjørelse krenket uskyldspresumsjonen.⁹ Siden 2003 har også hele seks saker mot Norge blitt prøvd i EMD, der Norge ble dømt i fire av dem.¹⁰

Tema for oppgaven er i hvilken grad uskyldspresumsjonen etter EMK artikkel 6 nr. 2 utgjør en rettslig skranke for idømmelse av erstatningsansvar etter en strafferettslig frifinnelse.

1.2 Rettskildebildet og metodiske utfordringer

1.2.1 Forholdet mellom Grunnloven og EMK

En rotfestet sikkerhetsgaranti i norsk straffeprosess er at alle har krav på å bli ansett uskyldig inntil det motsatte er bevist. Den såkalte uskyldspresumsjonen har lange tradisjoner i vestlig rettskultur og har lenge blitt ansett som et grunnleggende rettssikkerhetsideal.¹¹ Ved grunnlovsreformen i 2014 ble prinsippet nedfelt i Grunnloven (Grl) § 96 andre ledd, der det heter at:

«Enhver har rett til å bli ansett uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.»

---

⁷ Se *Ringvold v. Norway, N.A. v. Norway, Orr v. Norway*, HR-2020-1149-U, HR-2018-1783-A, Rt. 1999 s. 1363

⁸ Jf. blant annet *Ringvold v. Norway* avsnitt 38 og HR-2020-1327-A avsnitt 29

⁹ Se HR-2020-1149-U, HR-2018-1783-A, HR-2018-1909-A, HR-2018-1068-U, HR-2017-2387-U, HR-2015-933-U, Rt. 2015 s.1299, Rt. 2014 s. 705, Rt. 2013 s. 22, Rt. 2012 s. 47, Rt. 2009 s. 1456, Rt. 2008 s. 1292, Rt. 2007 s. 1601, Rt. 2007 s. 40 og Rt. 2003 s. 1671

¹⁰ *N.A. v. Norway, Orr v. Norway, Ringvold v. Norway, Y v. Norway, O v. Norway, Hammern v. Norway*

¹¹ Rt. 1998 s. 1945

Grunnlovsbestemmelsen er inspirert av de tilsvarende bestemmelsene i EMK artikkel 6 nr. 2 og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 (2).¹² EMK art. 6 nr. 2 lyder: «Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proven guilty according to law».

Det følger av menneskerettsloven § 2 at EMK gjelder som norsk lov, og konvensjonen gis forrang foran annen norsk lovgivning, jf. § 3. Dersom det foreligger motstrid mellom tolkningsresultatet etter norsk prosessrett og uskyldspresumsjonen etter EMK, går dermed sistnevnte foran. Dette gjelder selv om dette skulle medføre at innarbeidet norsk lovgivning eller praksis blir tilsidesatt, jf. Høyesteretts plenumsdom Rt. 2000 s. 996 (Bøhlerdommen). Om det foreligger motstrid beror «på en nærmere tolkning av de aktuelle rettsregler. Ved harmonisering gjennom tolkning kan en tilsynelatende motstrid falle bort», jf. Bøhlerdommen.

Som følge av lex superior-prinsippet får imidlertid ikke EMK forrang foran Grunnloven. Skulle det være slik at Grunnloven må forstås på en måte som er uforenelig med EMK, er det Grunnlovens bestemmelse som får forrang.

For å unngå konvensjonsstrid vil gjerne domstolene unngå en tolkning av Grunnloven som strider mot EMK, jf. EMK art. 1 og presumsjonsprinsippet. Etter Grl. § 92 er i tillegg statens myndigheter forpliktet til å «respekttere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter», jf. Grl. § 92. Både Grunnloven og EMK er preget av å være vage og rundt formulerte bestemmelser som må presiseres for å kunne anvendes i konkrete saker. Gjennom harmonisering kan dermed uskyldspresumsjonens vern etter bestemmelsene tolkes slik at de ikke er i motstrid med hverandre, jf. Bøhlerdommen.

Når det gjelder innholdet og rekkevidden av uskyldspresumsjonen har Høyesterett uttalt at Grl. § 96 andre ledd «grunnlovfester innholdet i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr. 2 og EMK artikkel 6 nr. 2».¹³ Dette gir inntrykk av at uskyldspresumsjonen etter EMK har Grunnlovsrang. Høyesterett har imidlertid presisert at innholdet og rekkevidden av uskyldspresumsjonen må «fastlegges i lys av» de internasjonale parallellene, som EMK art. 6 nr. 2.¹⁴ Dette betyr at selv om det for norsk rett er avgjørende

---

¹² HR-2018-1783-A, i avsnitt 21 og 22 med henvisning til Dok. Nr. 16 (2011-2012) s. 129

¹³ Rt. 2014 s. 1161, avsnitt 29

¹⁴ Jf. blant annet Rt. 2014 s. 1292 i avsnitt 14

hvordan uskyldspresumsjonen tolkes etter Grunnloven, har EMK art. 6 nr. 2 betydelig vekt ved tolkningen av grunnlovsbestemmelsen.

I vurderingen av om uskyldspresumsjonen er overtrådt ved idømmelsen av erstatningsansvar etter en strafferettslig frifinnelse har Høyesterett ofte tatt utgangspunkt i EMK art. 6 nr. 2, og EMDs tolkning av denne bestemmelsen. I HR-2018-1783-A foretok Høyesterett en grundig vurdering av forholdet mellom Grl. § 96 andre ledd og EMK art. 6 nr. 2. Saken gjaldt idømmelse av oppreisningserstatning for grove seksuelle overgrep, handlinger som skadevolderen var frifunnet for i lagmannsretten. Høyesterett konkluderte med at det «ikke [er] holdepunkter for at Grunnloven § 96 annet ledd skulle stille andre krav i så måte» og i det følgende [ville] drøfte spørsmålet med utgangspunkt i EMDs praksis». ¹⁵ EMDs tolkning av konvensjonsbestemmelsen er dermed også av betydning for tolkningen av uskyldspresumsjonen etter Grunnloven.

1.2.2 Nasjonale prosessregler

Det er klart at et erstatningskrav er et sivilt krav som alltid kan reises i sivilprosessens former, selv når det reises mot en som er frikjent for samme handling. ¹⁶ Dagens ordning i Norge er at det også er adgang til å behandle sivile krav i forbindelse med en straffesak, såfremt det sivile kravet «springer ut av samme handling som saken gjelder», jf. straffeprosessloven (strpl) § 3.

Et hovedpoeng med denne ordningen er prosessøkonomi. ¹⁷ Siden vilkårene for straff og erstatning har mange fellestrekk vil ofte store deler av bevisførselen for straffesaken også være relevant for erstatningssaken. Å behandle sakene sammen letter behandlingen av sivile rettskrav for fornærmede, og det vil spare partene for belastningen med to rettsbehandlinger – saken vil bli avgjort en gang for alle.

Adgangen til å behandle det sivile kravet i forbindelse med straffesaken innebærer at man i samme sak opererer med to sett prosessregler. Mens retten ved avgjørelsen av straffekravet skal «la all rimelig tvil komme tiltalte til gode, er beviskravet for sivile krav som utgangspunkt sannsynlighetsovervekt – i noen tilfeller klar sannsynlighetsovervekt», jf. HR-

---

¹⁵ HR-2018-1783-A, i avsnitt 25 og 26

¹⁶ Rt. 1999 s. 1363 (Karmøysaken)

¹⁷ NOU 2000: 33 s. 164

2019-1009-U avsnitt 23.¹⁸ Når det gjelder ulike beviskrav for å ilegge straff og erstatning innebærer det at resultatet i den sivile saken kan avvike fra resultatet i straffesaken. Et slikt resultat omtales i det følgende som «delte avgjørelser».¹⁹

Utfordringen med delte avgjørelser er at når straffesaken og erstatningssaken har utgangspunkt i samme handling kan forskjellige resultater fremstå motstridende. Som *Eva Smith* skriver «Mennesker har enten begået handlingen eller ikke begået den. De er ikke skyldige etter et sæt regler og uskyldige etter et annet».²⁰ Dette gjelder uavhengig av om erstatningssaken reises sammen med straffesaken etter strpl. § 3 eller i en sivil sak i etterkant av frifinnelsen. Det kan likevel argumenteres at motstriden fremstår størst der sakene faktisk blir behandlet sammen. I tillegg til den tidsmessige tilknytningen, knyttes også ofte sakene sammen gjennom en samlet bevisførsel.

Etter gjeldende rett er det klart at strpl. § 3 ikke stenger for pådømmelse av erstatningskrav, selv om skadevolderen er frifunnet for samme handling.²¹ I den gamle straffeprosessloven gjaldt derimot det såkalte «ensretningsprinsippet».²² Ensretningsprinsippet - også kjent som likeretningsprinsippet – innebærer at dersom straffesaken ender med frifinnelse, kan det ikke i samme sak idømmes sivilrettslig ansvar: resultatene skal gå i samme retning.²³ Såkalte «delte avgjørelser» kan ikke finne sted. Som et tiltak for å blant annet styrke fornærmedes stilling i straffesaker ble ensretningsprinsippet ikke videreført i straffeprosessloven 1981.²⁴

Som en følge av den offentlige debatten i Norge i kjølvannet av Karmøysaken og utfordringene knyttet til delte avgjørelser har det blitt aktuelt å gjeninnføre ensretningsprinsippet.²⁵ I straffeprosessutvalgets forslag til ny straffeprosesslov § 43-11 (3) heter det: «Sivile krav pådømmes ikke ved frifinnelse for straffekravet, med mindre kravet er klart uberettiget».²⁶ I en forlengelse av ensretningsprinsippet vil det innføres en statlig

---

¹⁸ Jf. også Rt. 2005 s. 1353 avsnitt 10, Rt. 2008 s. 1409 avsnitt 40, Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 34, HR-2020-1327-U, avsnitt 36

¹⁹ NOU 2000: 33 s. 7

²⁰ Smith, Eva (1999). s. 203

²¹ Se Rt. 1999 s. 1363 (Karmøysaken), HR-2018-1783-A eller HR-2020-1327-U

²² Straffeprosessloven (1887) § 442

²³ Jf. strpl. § 3 og NOU 2000: 33 s. 37 og 38

²⁴ NOU 2016: 24 s. 492 og 493

²⁵ NOU 2016: 24 s. 490 flg.

²⁶ NOU 2016: 24 s. 85

garantiordning der fornærmede kan få sitt erstatningskrav dekket dersom det er reist i forbindelse med en straffesak som har endt i frifinnelse.²⁷

Fordelen med å gjeninnføre ensretningsprinsippet er at man unngår utfordringen der domstolen i samme sak skal legge til grunn at vedkommende er erstatningsansvarlig uten å så tvil om den frikjentes uskyld. På den andre siden vil innføringen ensretningsprinsippet gå på bekostning av fornærmedes legitime og beskyttelsesverdige interesser i å få reist en erstatningssak. Som utvalget selv påpeker er det et «markant innhugg i den alminnelige erstatningsrett, ettersom en frifinnelse for straffekravet vil stå i veien for at skadevolder må stå til ansvar i situasjoner der det foreligger ansvarsgrunnlag og øvrige betingelse for å idømme erstatningsansvar er oppfylt».²⁸

For at en frifinnelse ikke skal stenge for å stille skadevolderen til ansvar i en sivil sak må dermed fornærmede belage seg på å reise erstatningskravet i en særskilt sivil sak. Dette er lite prosessøkonomisk og utvilsomt en stor belastning både for fornærmede og tiltalte. Det kan også argumenteres at det prinsipielt sett ikke er riktig at noen skadevoldere fritas for erstatningsansvar fordi det er reist en straffesak mot vedkommende som endte i frifinnelse, når andre skadevoldere som ikke har vært utsatt for straffeforfølgning må gjøre opp for seg.²⁹

Det er verdt å merke seg at adgangen til å idømme erstatningsansvar i samme sak som en strafferettslig frifinnelse ikke er en utbredt ordning i Europa. I Danmark, Tyskland, Island, Storbritannia og Frankrike gjelder det en form for ensretningsprinsipp.³⁰ Det er i hovedsak Norge, Sverige og Finland som tillater delte utfall i samme behandling.³¹ Ifølge straffeprosessutvalgets undersøkelser vil imidlertid beviskravene etter svensk og finsk rett i praksis blir like når det sivilrettslige kravet bygger på en handling som også er straffbar.³² Forholdet mellom erstatningskrav og straffekrav har dermed vært lite tematisert i disse landene. At man kan frifinnes for straff, men i samme sak dømmes til erstatning på sivilrettslig grunnlag er med dette en særnorsk ordning. Alle land aksepterer imidlertid delte utfall når erstatningskravet avgjøres i en særskilt sivil sak.³³

---

²⁷ NOU 2016: 24 s. 494 flg.

²⁸ NOU 2016: 24 s. 495

²⁹ NOU 2016: 24 s. 494-495

³⁰ NOU 2000: 33 s. 65 flg.

³¹ NOU 2000: 33 s. 65 flg.

³² NOU 2016: 24 s. 493 – 494 og NOU 2000: 33 s. 66 flg.

³³ NOU 2000: 33 s. 6

1.3 Videre fremstilling

Oppgavens tema berører flere rettsområder; straffeprosess, sivilprosess, Grunnloven og europeiske menneskerettigheter. Det er særlig de EMK-rettslige aspektene ved temaet jeg vil behandle i oppgaven, herunder hvordan EMK kan føre til at den norske ordningen med delte avgjørelser må modifiseres.

EMK vil dermed utgjøre en sentral kilde, der uskyldspresumsjonen er hjemlet i artikkel 6 nr. 2. Ettersom det er EMD som utvikler og presiserer rettighetene som følger av EMK vil rettspraksis fra EMD være av avgjørende betydning for analysen.³⁴ Jeg vil likevel også se på norsk rettspraksis for å belyse og analysere problemstillingen nærmere, særlig nyere dommer der Høyesterett har gitt uttrykk for sin forståelse av innholdet i EMK art. 6 nr. 2.

Ettersom jeg særlig skal fokusere på uskyldspresumsjonen etter EMK vil jeg i kapittel 2 foreta en generell redegjørelse av uskyldspresumsjonen innhold og rekkevidde etter konvensjonen.

Hoveddelen av oppgaven vil fokusere på hvilken grad uskyldspresumsjonen utgjør en rettslig skranke for idømmelse av erstatningsansvar når erstatningssaken er anlagt i forbindelse med straffesaken etter strpl. § 3. Jeg vil særlig fokusere på denne situasjonen, ettersom det er i slike situasjoner motstriden med delte avgjørelsen kan fremstå størst og denne situasjonen straffeutvalgets forslag retter seg mot. Den nærmere vurderingen av hvilke krav uskyldspresumsjonen oppstiller i vurderingen av den fellende erstatningssaken er delt inn etter noen av de mest sentrale momentene EMD har vektlagt i sin praksis.

I kapittel 4 vil jeg se nærmere på hvilken betydning det har i vurderingen av om uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2 er krenket at erstatningssaken er anlagt i en egen sak i etterkant av frifinnelsen. En utfordring med denne problemstillingen er at EMD i liten grad har vurdert hvilken betydning uskyldspresumsjonen får i slike situasjoner der den etterfølgende erstatningssaken reises av tidligere fornærmede.

---

³⁴ Jf. blant annet Rt. 2000 s. 996 (Bøhlerdommen)

2 Uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2

2.1 Generelt om uskyldspresumsjonen

Uskyldspresumsjonen følger av EMK art. 6 nr. 2. Det følger av denne bestemmelsen at «Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proven guilty according to law».

I likhet med de øvrige bestemmelsene i EMK legger bestemmelsen begrensninger for hvordan statlige myndigheter og organer skal opptre, jf. art 1. der «De høye kontraherende parter skal sikre enhver innen sitt myndighetsområde de rettigheter og friheter som er fastlagt i Del I». Det er på det rene at domstolene er en statlig myndighet som er bundet av uskyldspresumsjonen etter EMK. Private parter, som media og privatpersoner, faller derimot utenfor.

Uskyldspresumsjonen er et av elementene som inngår i det overordnede kravet til rettfærdig rettergang etter EMK art. 6 nr. 1.³⁵ Uskyldspresumsjonens hovedformål er å sikre at personer ikke dømmes for handlinger de ikke har begått.³⁶ I denne forbindelse er uskyldspresumsjonen i første rekke en strafferettslig garanti som stiller ulike krav til straffeprosessen.³⁷ I det følgende skal jeg gi en oversikt over noen av de mest sentrale prosessgarantiene uskyldspresumsjonen oppstiller i straffesaker.

For det første stiller uskyldspresumsjonen krav til *bevisenes styrke* for å ilegge straff.³⁸ Av formuleringen «proved guilty» følger det at bevisene må være av en viss styrke for å kjenne noen straffskyldig. Det strafferettslige beviskrav innebærer at det faktum som legges til grunn for en straffedom, må være bevist utover enhver rimelig og fornuftig tvil («any doubt should benefit the accused»³⁹). Det strenge beviskravet har det klare formål å sikre at ingen uskyldige

---

³⁵ Jf. blant annet *Deweere v. Belgium*, avsnitt 56

³⁶ Jf. blant annet Rt. 2008 s. 1409, avsnitt 48

³⁷ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 93 og All (2003) s. 249

³⁸ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 93

³⁹ *Ibid*

dømmes, og man har akseptert at det betyr at noen forbrytere går fri for straff.⁴⁰ Man sier gjerne at det er bedre at ti skyldige går fri, enn at én uskyldig blir dømt.

For det andre innebærer uskyldspresumsjonen at det i straffesaker er *påtalemyndigheten som har bevisbyrden*.⁴¹ Det er et sentralt rettssikkerhetsprinsipp at man ikke må bevise sin uskyld for å unngå straffansvar, men at det er påtalemyndigheten må overbevise domstolen om den tiltaltes skyld.

Uskyldspresumsjonen har også betydning for den nærmere fastleggelsen av retten til *frihet fra selvinkriminering*, særlig for adgangen til å vektlegge siktedes taushet som bevis for straffeskyld.⁴² Det er et grunnleggende rettsstatsprinsipp at den som er mistenkt for en straffbar handling har rett til å forholde seg taus, og har ingen plikt til å bidra til sin egen straffefellelse.⁴³ I denne sammenheng har EMD fastslått at det strider mot konvensjonen å utelukkende eller hovedsakelig basere en straffesiktelse på siktedes taushet, jf. *Murray v. The United Kingdom*.⁴⁴

Et fjerde aspekt ved uskyldspresumsjonen er et vern mot påstander eller ytringer om straffbar atferd som ikke er bevist.⁴⁵ Dette vernet kan gjelde både før en straffedom og etter en frikjennelse.⁴⁶ Sentralt i vår sammenheng er at når man først er frifunnet for en handling, skal ikke statlige myndigheter og organer i samme eller senere avgjørelser uttrykke seg slik at det etableres tvil om riktigheten av frifinnelsen.⁴⁷ Det er denne siden av uskyldspresumsjonen som blir utfordret når norske domstoler frikjenner for straff, men idømmer erstatningsansvar.

I punkt 2.2 skal jeg se nærmere på når dette vernet kommer til anvendelse.

---

⁴⁰ Smith, Eva (1999). s. 203

⁴¹ Jf. blant annet *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 93 og *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*

⁴² *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 93

⁴³ Jf. blant annet Rt. 2007 s. 932 avsnitt 17

⁴⁴ *Murray v. The United Kingdom*, avsnitt 47

⁴⁵ Jf. blant annet *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 94

⁴⁶ Ibid

⁴⁷ Ibid

2.2 Uskyldspresumsjonens anvendelsesområde

Etter ordlyden i EMK art. 6 nr. 2 gjelder uskyldspresumsjonen for «[e]veryone charged with a criminal offence». Formuleringen tilsier at vernet gjelder fra det tidspunkt det foreligger en straffesiktelse, og frem til endelig dom i saken. Tolket strengt etter dens ordlyd faller den som er frifunnet i en straffesak utenfor.

Spørsmålet er dermed om uskyldspresumsjonen kommer til anvendelse i erstatningssaker som har utgangspunkt i samme handling som en strafferettslig frifinnelse.

Det første som må vurderes er om en erstatningssak etter en frifinnende straffedom er å anse som en «criminal offence» etter EMK art. 6 nr. 2.

Straffebegrepet «criminal offence» i EMK art. 6 nr. 2 er autonomt.⁴⁸ Dette betyr at det er EMD som tolker og videreutvikler konvensjonsbegrepet, uavhengig av hva som anses som en straffesiktelse etter nasjonale rettssystemer. En må dermed se hen til EMDs forståelse av begrepet for å vurdere om en erstatningssak etter en frifinnende straffeavgjørelse er å anse som en «criminal offence» i konvensjonens forstand.

Om en sanksjon skal karakteriseres som en straffesiktelse etter EMK art. 6 avgjøres ut fra de såkalte «Engel-kriteriene», jf. *Engel and others v. The Netherlands*. I denne saken oppstilte EMD tre kriterier som skal vektlegges ved vurderingen av om en sanksjon skal anses som «criminal charge» etter konvensjonen. I vurderingen av om en erstatningssak etter en frifinnende dom er å anse som en «criminal charge» er det av betydning om forholdet klassifiseres som straff etter nasjonal rett, normens karakter og innholdet og alvorligheten i reaksjonen.⁴⁹

I vurderingen av det første kriteriet, hvorvidt forholdet er definert som en straffesiktelse etter norsk rett, påpeker EMD i *Y v. Norway* at klageren var siktet etter strafferettens regler frem til frikjennelsen, men at dette ikke hadde noen relevans for erstatningssaken.⁵⁰

Oppreisningskravet var fremmet etter skadeerstatningsloven § 3-5, og var dermed klassifisert som et sivilt krav. EMD konkluderte dermed at: «the Court finds that the compensation claim in issue was not viewed as a «criminal charge» under the relevant national law» og vilkåret

---

⁴⁸ Se *Ringvold v. Norway*, avsnitt 36 og *Y v. Norway*, avsnitt 39

⁴⁹ *Engel and others v. The Netherlands*, avsnitt 82

⁵⁰ *Y v. Norway*, avsnitt 40

var ikke oppfylt.⁵¹ Med lignende formuleringer konkluderer EMD med det samme i *N.A. Orr* og *Ringvold*.⁵² At en erstatningssak etter en frifinnende dom ikke anses som en straffesiktelse i norsk rett, taler dermed mot at det anses som en «criminal offence» etter EMK art. 6 nr. 2.

Når det gjelder det andre og tredje kriteriet påpekte EMD i *Ringvold* at erstatningens størrelse kunne være et argument for sanksjonens alvorlighetsgrad.⁵³ I denne saken hadde skadelidte blitt tilkjent oppreisning på 75. 000 kroner for skadene, herunder flere overgrep, trusler og grove krenkelser.⁵⁴ EMD fant imidlertid at oppreisningens størrelse kunne anses berettiget ut fra de alvorlige skadene handlingen hadde forårsaket, slik at beløpet størrelse likevel ikke var tilstrekkelig for å bli ansett som en straffesiktelse.⁵⁵ EMD konkluderte at selv om handlingen gir opphav til både en straffesak og en erstatningssak, gir ikke det «sufficient ground for regarding the person allegedly responsible for the act in the context of a tort case as being «charged with a criminal offence»». ⁵⁶ Med lignende formuleringer konkluderer EMD med det samme i både *N.A* og *Orr*.

Et annet viktig moment som taler mot at et erstatningskrav kan anses som en straffesiktelse er at dette ville medføre at frikjennelsen får «the undesirable effect of pre-empting the victim's possibilities and disproportionate limitation on his or her right of access to a court under Article 6 § 1 of the Convention.», jf. *Ringvold* avsnitt 38. Det er på det rene at en straffesiktelse ikke kan avgjøres to ganger, jf. forbudet mot dobbeltbehandling etter EMK Protokoll 7 artikkel 4.⁵⁷ Anses en erstatningssak som en «criminal offence» vil straffesaken stenge for adgangen til å få det sivile kravet behandlet. EMD legger her til grunn at art. 6 nr. 2 ikke kan tolkes slik at den går på bekostning av fornærmedes grunnleggende rettighet til å få sitt krav avgjort av en domstol.

En erstatningssak etter en frifinnende straffedom kan dermed ikke anses som en «criminal offence» etter EMK art. 6 nr. 2.

Selv om en erstatningssak ikke anses som en «criminal offence» kan likevel en erstatningssak falle innunder uskyldspresumsjonen anvendelsesområde dersom klageren kan påvise at det er

---

⁵¹ *Y v. Norway*, avsnitt 40

⁵² *Ringvold v. Norway*, i avsnitt 38 og *Orr v. Norway*, i avsnitt 48

⁵³ *Ringvold v. Norway*, avsnitt 39

⁵⁴ Rt. 1996 s. 864

⁵⁵ Avsnitt 39

⁵⁶ *Ringvold v. Norway*, avsnitt 38, gjentatt i *Orr v. Norway* avsnitt 49 og *N.A. v. Norway* avsnitt 40

⁵⁷ Menneskerettsloven, Vedlegg 2, Protokoll nr. 7 artikkel 4.

en tilstrekkelig tilknytning («clear link») mellom straffesaken og den sivile saken. EMD uttalte i *Y v. Norway*:

«[i]f the national decision on compensation contains a statement *imputing the criminal liability* of the respondent party, this could raise an issue falling within the ambit for Article 6 § 2 of the Convention.

The Court will therefore examine the question whether the domestic courts acted in such a way or used such language in their reasoning *as to create a clear link between the criminal case and the ensuing compensation proceedings* as to justify extending the scope of the application of Article 6 § 2 to the latter». ⁵⁸ (*uthevet her*)

Utgangspunktet etter dommen er at uskyldspresumsjonen kommer til anvendelse i erstatningssaker dersom det kan påvises en «clear link» til den frikjennende straffesaken. Dersom erstatningsavgjørelsen inneholder «a statement imputing criminal liability» - det vil si «et utsagn som tilskriver straffeskyld» vil dette skape tilstrekkelig tilknytning mellom sakene slik at bestemmelsen kommer til anvendelse.⁵⁹ Med noe ulik formulering og struktur, går disse utgangspunktene igjen i blant annet *Ringvold*, *Orr* og *N.A.*

Grensene for hva som tilskriver den frikjente straffeskyld, og dermed skaper en «clear link» mellom sakene, er presisert av EMD gjennom flere avgjørelser. EMDs praksis viser at spørsmålet om uskyldspresumsjonen kommer til anvendelse og spørsmålet om hvilket vern uskyldspresumsjonen i så tilfelle skulle gi, glir over i hverandre.⁶⁰ Jeg vil derfor se nærmere på hva som skal til for at det foreligger en tilstrekkelig tilknytning mellom sakene i kapittel 3, sammen med vurderingen av uskyldspresumsjonens krav til utformingen av den sivile avgjørelsen.

---

⁵⁸ *Y v. Norway*, avsnitt 42 og 43

⁵⁹ Jf. HR-2018-1783-A, i avsnitt 26

⁶⁰ Se *Ringvold v. Norway* avsnitt 36-42 og *Y v. Norway* avsnitt 39-47

3 Uskyldspresumsjonens krav når erstatningssaken reises i forbindelse med straffesaken

3.1 En helhetsvurdering

Grensene for idømmelse av erstatningsansvar til tross for strafferettslig frifinnelse ble aktualisert da EMD avsa fire dommer mot Norge i 2003; *O, Hammern, Y* og *Ringvold*.⁶¹ Norge ble domfelt i *Y*, men frikjent i de tre andre. Av nyere avgjørelser er *Orr* (2008) og *N.A* (2014), samt avvisningsavgjørelsen *Reeves v. Norway* (2004).

For erstatningssaker som står mellom frikjente og tidligere fornærmede følger det av disse dommene at det overordnede vurderingstemaet er om avgjørelsen inneholder «a statement imputing the criminal liability». Inneholder den fellende erstatningsavgjørelsen utsagn som tilskriver frikjente straffeskyld, slik at det kan påvises en «clear link» mellom erstatningssaken og den frifinnende straffesaken, er dette uforenelig med uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2.⁶²

I *Allen v. The United Kingdom* foretok EMD en grundig vurdering av hvilke krav uskyldspresumsjonen oppstilles i erstatningssaker til tross for en strafferettslig frifinnelse. Spørsmålet i saken var om den britiske avgjørelsen som avviste klagerens krav om forfølgererstatning krenket uskyldspresumsjonen. Selv om dette er en annen problemstilling enn når sakene står mellom private parter, inneholder dommen en oppsummering og klargjøring av EMDs syn på uskyldspresumsjonen i ulike situasjoner. Den kan dermed gi retningslinjer som er relevant for erstatningssaker mellom private.⁶³

Saken gjaldt en kvinne som hadde blitt tiltalt og dømt for drap på sin fire måneder gamle sønn. Domfellelsen baserte seg på vitnebevis fra medisinsk sakkyndige som tilsa at skadene på barnet stemte overens med symptomer på det såkalte «shaken baby syndrome», et syndrom som innebærer at risting av babyer kan forårsake fatale hodeskader.⁶⁴ Etter domfellelsen viste

---

⁶¹ *Hammern v. Norway* og *O. v. Norway*

⁶² *N.A. v. Norway*, avsnitt 41

⁶³ *Allen v. The United Kingdom* avsnitt 126 og HR-2018-1783-A, avsnitt 26

⁶⁴ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 10 og 11

nye medisinske undersøkelser at skadene ikke nødvendigvis stammet fra risting, og domfellelsen ble satt til side med den begrunnelse at den var «unsafe». Kvinnen fikk imidlertid ikke medhold i sitt krav om erstatning for uberettiget forfølgelse. Et vilkår for erstatning var at «new or newly discovered facts shows beyond reasonable doubt that there has been a miscarriage of justice», noe domstolen mente ikke var tilfellet.⁶⁵ Saken ble klaget inn for EMD med den begrunnelse at avgjørelsen som avsto kravet om forfølgererstatning krenket uskyldspresumsjonen.⁶⁶

Om vurderingen av om erstatningsavgjørelsen tilskriver frikjente straffeskyld uttalte EMD følgende:

«much will depend on *the nature and context* of the proceedings in which the impugned decision was adopted.

In all cases and no matter what the approach applied, *the language used by the decision-maker will be of critical importance* in assessing the compatibility of the decision and its reasoning with Article 6 § 2 (...).⁶⁷ (*uthevet her*).

I den nærmere vurderingen uttalte EMD at «when regard is had to the nature and context of the particular proceedings, even the use of some unfortunate language may not be decisive».⁶⁸ I kontekst av hvilken oppgave den britiske domstolen stod overfor – å vurdere om de nye bevisene viste utover enhver rimelig tvil at det hadde skjedd «miscarriage of justice» - mente EMD at domsgrunnene ikke var formulert på en måte som var uforenelig med uskyldspresumsjonen.⁶⁹

Det følger av dommen at det sentrale og overordnede kravet etter uskyldspresumsjonen er at den fellende erstatningssaken ikke, gjennom ord eller handlinger, tilskriver frikjente straffeskyld. Hvorvidt erstatningssaken tilskriver frikjente straffeskyld beror på en vurdering av dommen sett som et hele. Det må foretas en helhetsvurdering ut fra «the nature and context» av erstatningssaken, der «the language used» vil være av «critical importance» for å avgjøre om uskyldspresumsjonen er krenket. Det er likevel ikke slik at bruken av noen uheldige ord eller vendinger er avgjørende. Noe uheldig språkbruk kan godtas dersom det ut

---

⁶⁵ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 49

⁶⁶ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 78

⁶⁷ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 125 og 126

⁶⁸ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 48

⁶⁹ *Allen v. The United Kingdom*, avsnitt 129

fra sakens art og kontekst ikke medfører at domstolen tilskriver skadevolderen straffeskyld for de handlingene han eller hun er frikjent for.

I Høyesterett har de samme utgangspunktene gått igjen, ofte med det overordnede krav om at domsgrunnene ikke må utformes på en måte som «med rimelighet må kunne oppfattes slik at den – direkte eller indirekte – rokker ved konklusjonen i den frifinnende dom», jf. Rt. 2014 s. 705 avsnitt 4.⁷⁰

At domstolens språkbruk i helhetsvurderingen er av «critical importance» kan begrunnes i hensynet til omdømmet til den frikjente. EMD fastslo i *Allen v. The United Kingdom* at dersom uskyldspresumsjonens vern ikke skulle bli «theoretical and illusory» måtte den «To a certain extent [...] overlap with the protection afforded by Article 8» – retten til respekt for privatliv.⁷¹ Uskyldspresumsjonens kjerne er å bidra til en rettferdig rettergang der ingen uskyldige straffes. Men når man først har blitt frifunnet etter en rettferdig rettergang tilsier hensynet til personens omdømme at denne frifinnelsen må respekteres. Det er ikke tvilsomt at hvilke ord eller uttrykk domstolen bruker i sin omtale av den frikjente er av betydning for hvordan vedkommende blir oppfattet av publikum.

Nasjonale domstolers språkbruk har dermed en rekke ganger vært tema i EMDs vurdering av om den fellende erstatningsavgjørelsen strider mot uskyldspresumsjonen. Om uskyldspresumsjonen er krenket beror likevel på en helhetsvurdering der andre momenter også vil være av betydning. I det følgende skal jeg se nærmere på de ulike momentene som har vist seg å være sentrale ut fra rettspraksis fra EMD. Listen er langt på vei sammenfallende med de momenter som går igjen i Høyesteretts vurderinger.⁷² Listen er ikke uttømmende.

---

⁷⁰ Senere gjengitt i HR-2020-1327-U avsnitt 33, HR-2017-2387-U avsnitt 3 og HR-2018-1068-U avsnitt 16

⁷¹ Avsnitt 94

⁷² Se Høyesteretts oppsummering av sentrale momenter i Rt. 2014 s. 705, senere gjengitt i blant annet HR-2017-2387-U og HR-2018-1068-U

3.2 Strafferettslig terminologi

3.2.1 Innledning

Bruk av strafferettslig terminologi i domsgrunnene har en rekke ganger vært tema i vurderingen av om det foreligger krenkelse av uskyldspresumsjonen i saker fra både EMD og Høyesterett.

Med «strafferettslig terminologi» menes ord eller begreper som ikke nødvendigvis er spesifikt strafferettslige, men som leder tankene i retning av straffesaken eller straffbare handlinger.⁷³

Dette er formuleringer som forsterker båndet mellom straffesaken og erstatningssaken og etter omstendighetene kan medføre at skadevolder i realiteten blir tilskrevet en straffbar handling.

I *N.A. v. Norway* hadde lagmannsretten i vurderingen av om et foreldrepar skulle ilegges erstatningsansvar for mishandling mot sine barn anvendt ordene «vold» og «mishandling». Dette anså EMD «problematic» og poengterte at det var av betydning hvorvidt domsgrunnene holdt seg til «the elements as were typically relevant for ascertaining civil liability».⁷⁴ Om strafferettslig terminologi i domsgrunnene har Høyesterett uttalt at det er av betydning at «drøftelsen i minst mulig grad gis slike formuleringer at den gir assosiasjoner til en tilsvarende drøftelse av det strafferettslige skyldkravet».⁷⁵

I det følgende vil jeg se nærmere på praksis fra EMD og Høyesterett der bruk av strafferettslig terminologi har vært tema i vurderingen om det foreligger krenkelse av uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2.

3.2.2 «cautionary statements»

Uttrykket «cautionary statements» er brukt av EMD og Høyesterett om uttalelser som forklarer forskjellene mellom det strafferettslige- og sivilrettslige beviskrav, og om uttalelser som forsikrer at erstatningsavgjørelsen ikke røkkes ved frifinnelsen.

---

⁷³ HR-2018-1783-A avsnitt 32.

⁷⁴ Avsnitt 47 og 48

⁷⁵ Rt. 2008 s. 1292 avsnitt 19

Slike presiseringer er ment å forklare hvordan og hvorfor man har kommet til et delt resultat. Uttalelsene skal virke pedagogiske og skal forsikre skadevolder og skadelidte, og ikke minst omverden, om den frikjentes strafferettslige uskyld. Dette skal bidra til at en fellende erstatningsavgjørelse ikke sår tvil om frikjentes uskyld, og med dette motvirke brudd på uskyldspresumsjonen.⁷⁶

Et eksempel på dette er lagmannsrettens avslutning av erstatningssaken i LB-2010-30302:

«Avgjørelsen av de sivile krav er basert på de mindre strenge krav til bevis som gjelder for slike krav i forhold til de som gjelder ved avgjørelsen av straffekravet. Avgjørelsen av de sivile krav rokker således ikke ved riktigheten av frifinnelse for straff».

I vurderingen av om en fellende erstatningsdom tilskriver den frikjente straffeskyld har EMD vektlagt hvorvidt den nasjonale domstolen har anvendt slike «cautionary statements» for å markere avstand til straffesaken. I *N.A. v. Norway* prøvde EMD lagmannsrettens fellende erstatningsavgjørelse i LB-2010-30302. Til uttalelsene ovenfor kommenterte domstolen:

«Finally, in its conclusion, the High Court considered that its decision on the civil claim had been based on a less strict burden of proof than that which applied in criminal proceedings and did not undermine the correctness of the acquittal».⁷⁷

«That said, even if presented with such cautionary statements as mentioned above, the reasoning in a decision on compensation may raise an issue under this provision if, as already mentioned above, it involves a statement imputing criminal liability to the respondent party».⁷⁸

Dette viser at for at det ikke skal sås tvil om riktigheten av frifinnelsen, er det av betydning at premissene får frem forskjellene mellom det strafferettslige- og sivilrettslige beviskrav, slik at leseren forstår at tilkjennelse av erstatning ikke innebærer at kravet til straffeskyld også er til stede.

---

⁷⁶ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 35

⁷⁷ Avsnitt 45

⁷⁸ Avsnitt 46

En slik forståelse er også lagt til grunn i høyesterettspraksis. I Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 29 uttalte Høyesterett at når domstolen «idømmer erstatning etter frifinnelse i straffesak, bør presisere forskjellen mellom beviskravet i straffesaker og erstatningssaker». I HR-2020-1327-U fikk mangel på slike presiseringer betydelig vekt i vurderingen av om domsgrunnene samlet sett rokket ved riktigheten av frifinnelsen. Høyesterett uttalte at slik lagmannsrettens dom er bygget opp «innebærer den et klart og vesentlig brudd på uskyldspresumsjonen. Dommen viser ikke til frifinnelsen for den handlingen som var beskrevet i tiltalen, og forskjellen mellom det strafferettslige og sivilrettslige beviskravet klargjøres ikke».⁷⁹

Uttalelsen i *N.A.* viser imidlertid at bruken av «cautionary statements» ikke i seg selv er tilstrekkelig for å forhindre krenkelse av konvensjonen. Dette er kun et moment som inngår i helhetsvurderingen av om erstatningssaken tilskriver «criminal liability to the respondent party». I tillegg til å anvende «cautionary statements» hadde lagmannsretten i *N.A.* fokusert på de elementene som er typisk for erstatningsrettslig ansvar, og unngått å ta stilling til hvem som var den direkte skadevoldende og hvem som hadde medvirket. Tilsammen sørget dette for at erstatningssaken ikke tilskrev foreldrepåret straffeskyld. At EMD påpekte at lagmannsretten hadde anvendt «cautionary statements» kan ikke tas til inntekt for at dette var et avgjørende eller viktig moment i helhetsvurderingen.

Heller ikke i *Orr v. Norway* var bruken av «cautionary statements» tilstrekkelig for ikke å så tvil om riktigheten av den strafferettslige frikjennelsen. Ved idømmelse av oppreisningsansvar for voldtekt hadde lagmannsretten både redegjort for forskjellen for det sivilrettslige- og strafferettslige beviskrav, samt uttalt at erstatning «ikke innebærer en tilsidesettelse av den frifinnende dom».⁸⁰ Om bruken av «cautionary statements» uttalte EMD:

«In several places in the compensation part of the High Court highlighted that the standard for civil liability to pay compensation was less strict than that for criminal liability.

However, the Court is not convinced that, even if presented together with such

---

⁷⁹ Avsnitt 44

⁸⁰ LE-2003-60, avsnitt 31

cautionary statements, the impugned reasoning did not «set aside» the applicants' acquittal or «cast doubt on the correctness of the acquittal».⁸¹

I denne saken kan det virke som at lagmannsrettens bruk av «cautionary statements» i liten grad bidro til å motvirke at uskyldspresumsjonen var krenket. EMD påpekte at lagmannsrettens begrunnelse «practically [covered] all those constitutive elements, objective as well as subjective, that would normally amount to the criminal offence of rape under Article 192 of the Penal Code».⁸² Etter det var det lite bruk av «cautionary statements» kunne gjøre for å motvirke krenkelse av uskyldspresumsjonen.

Orr v. Norway kan tyde på at selv om slike presiseringer bidrar til å markere avstand til straffesaken, har det liten betydning når domsgrunnene ellers tilskriver frikjente straffeskyld. Standardiserte fraser om beviskrav og at erstatningssaken ikke setter frifinnelsen til side kan ikke veie opp for en begrunnelse som ellers setter frifinnelsen i tvil. Dersom begrunnelsen ellers tilskriver skadevolderen straffeskyld, holder det dermed ikke med «cautionary statements» for å forhindre konvensjonsbrudd. Slike presiseringer bør ikke brukes for å gi retten frie tøyler, men bør komme i tillegg til varsomme domsgrunner.

EMD har ikke tatt stilling til hvorvidt det kreves av begrunnelsen at det anvendes slike presiseringer. *Jørgen Aall* har argumentert for at slike forsikringer om at sakene er forskjellige, «lett [får] karakter av en skinnmanøver i det øyemed (formelt) å tilfredsstille konvensjonen. Og slike besvergelseser er det ingen grunn til å oppmuntre til».⁸³ På den andre siden kreves det ikke mye av domstolene for å tilføye slike uttalelser, og mye taler derfor for at retten bør sørge for at domsgrunnene inneholder slike «cautionary statements» for å bidra til å markere avstand til straffesaken. Ordningen som åpner for delte avgjørelser er retts teknisk kompliserte og generelt uforståelig for mange, og «cautionary statements» er et enkelt grep domstolene kan bruke for å bidra til at den frikjente likevel oppfattes som uskyldig.

---

⁸¹ Avsnitt 52 og 53

⁸² Avsnitt 51

⁸³ Aall (2003) s. 240-251

3.2.3 Skjerpet sivilrettslig beviskrav

I straffesaker må det bevises utover enhver rimelig tvil at de objektive og subjektive vilkårene er oppfylt for at det skal kunne ilegges straff. I sivile saker stilles det etter norsk rett ikke like strengt beviskrav.⁸⁴ I sivile saker anses partenes interesser å være likeverdige og kontrære, slik at retten som utgangspunkt skal legge til grunn det faktum som den finner mest sannsynlig.⁸⁵ Høyesterett har imidlertid funnet at det må gjøres unntak fra dette utgangspunktet i tilfeller hvor «det er tale om å legge til grunn et faktum som er sterkt belastende for en part», se Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 34. I de fleste erstatningssaker hvor handlingen også er straffbar, har derfor beviskravet i sivile saker blitt skjerpet til klar sannsynlighetsovervekt.

Utfordringen med et slikt skjerpet beviskrav er at jo nærmere det sivile beviskravet kommer det strafferettslige, jo sterkere vil angrepet på renvaskingen av frifinnelsen bli ved fellende dom på erstatning. Beviskravet kan i seg selv bidra til å så tvil over riktigheten av frifinnelsen. Å argumentere for at det er klar sannsynlighetsovervekt for at handlingen har funnet sted – uten å så tvil om riktigheten av den strafferettslige frifinnelsen – stiller store krav til dommerens formuleringsevne.

Norske domstoler møtte denne utfordringen i Rt. 1999 s. 1363 (Karmøysaken). I denne saken hadde lagmannsrettens fagdommere uttalt om den nylige frikjente at «det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at A har begått de forbrytelser mot D han ble tiltalt for». Saken ble klaget inn for EMD og behandlet i *Y v. Norway*. I vurderingen av om det forelå en tilstrekkelig tilknytning til straffesaken fremhevet domstolen sitatet ovenfor, og konkluderte med at domsgrunnene «overstepped the bounds of the civil forum». Uten å forklare nærmere konkluderte EMD med at avgjørelsen krenket uskyldspresumsjonen.

EMD tok ikke eksplisitt stilling til hvorvidt et skjerpet beviskrav i den sivile saken var konvensjonsstridig. Sitatet om at det var «klar sannsynlighetsovervekt for at A har begått de forbrytelser mot D han ble tiltalt for» var imidlertid det eneste momentet domstolen trakk frem før den konstaterte krenkelse.⁸⁶ Dette kan tyde på at EMD fant at et skjerpet beviskrav i

---

⁸⁴ Jf. blant annet HR-2020-2021-A avsnitt 69, HR-2019-1009-U avsnitt 23, Rt. 2003 s. 1671

⁸⁵ Jf. 2003 s. 1671 avsnitt 34

⁸⁶ *Y v. Norway*, avsnitt 44

den sivile saken kan være problematisk, da man kommer svært nær å konstatere strafferettslig skyld.

Det er imidlertid klart at EMD godtok formuleringen «klar sannsynlighetsovervekt» i både *Ringvold v. Norway* og *N.A. v. Norway*. Et skjerpet beviskrav er dermed ikke i seg selv konvensjonsstridig, noe Høyesterett også har lagt til grunn i sin praksis, jf. blant annet Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 34.

I *Allen mot Storbritannia* kommenterte EMD avgjørelsen i *Y v. Norway*. EMD uttalte i denne saken at:

«Thus, in a case where the domestic court held that it was «*clearly probable*» that the applicant had «*committed the offences ... with which he was charged*», the Court found that it had overstepped the bounds of the civil forum and had thereby cast doubt on the correctness of the acquittal (see *Y v. Norway* [...]).⁸⁷ (*uthevet her*).

Lagmannsretten hadde i Karmøysaken overskredet grensene til den sivile sfæren ved å legge til grunn at det var klar sannsynlighetsovervekt for at den frikjente hadde begått de forbrytelsene som stod i straffesiktelsen. Avgjørelsen kan tyde på at et skjerpet beviskrav sammen med en direkte henvisning til straffesiktelsen er konvensjonsstridig. Det er klart at dersom nasjonale domstoler legger til grunn at skadevolderen med «klar sannsynlighetsovervekt» har begått de forbrytelser som stod i siktelsen kommer man svært nær å konstatere strafferettslig skyld. I realiteten legger domstolen til grunn at den frikjente er skyldig i tiltalen, bare ikke skyldig nok til å straffedømme. Dette ble i *Y* ansett å så tvil om riktigheten av frifinnelsen i straffesaken, og dermed konvensjonsstridig.

Eva Smith kaller dette for en «teknisk» frifinnelse: «Vi finder, at tiltalte har begået handlingen, men beviserne rækker ikke til en strafferetlig domfældelse».⁸⁸ Det er klart at en erstatningsavgjørelse som gjør at frikjennelsen fremstår «teknisk» sår tvil om riktigheten av frifinnelsen, og dermed ikke er forenelig med uskyldspresumsjonen.

Utfordringene med å trekke inn elementer fra straffesiktelsen i vurderingen av erstatningssaken skal jeg se nærmere på i neste punkt.

---

⁸⁷ Avsnitt 126

⁸⁸ Smith, Eva (1999) s. 202

3.2.4 Elementer fra straffesiktelsen

Ofte vil vilkårene for å ilegge straff og erstatning være ulike. For å ilegge straff må de subjektive og objektive vilkårene i en straffebestemmelse være oppfylt. Det kreves normalt at vedkommende har utvist forsett (strl. § 22, jf. § 21), men for erstatningsansvar kan det være tilstrekkelig med uaktsomhet (skl. § 3-5). For å ilegge erstatning kreves det dessuten etter norsk rett at det foreligger en erstatningsrelevant skade, krav til årsakssammenheng og at skaden skal være en påregnelig følge av handlingen. Ulike vilkår bidrar til å markere avstanden mellom straffesaken og erstatningssaken, noe som videre kan bidra til å motvirke brudd på uskyldspresumsjonen.

I noen tilfeller er imidlertid de subjektive og objektive vilkårene for straff og erstatning ganske like. Dette gjelder særlig dersom det er aktuelt å ilegge oppreisningserstatning etter skadeerstatningsloven (skl) § 3-5.

Det følger av skl. § 3-5 første ledd bokstav b at den som «forsettlig eller grovt aktløst» har «tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3» kan pålegges å betale oppreisningserstatning til fornærmede. I skl. § 3-3 nevnes det en rekke bestemmelser i straffeloven, deriblant § 291 (voldtekt). Det følger av henvisningen til § 3-3 at for å ilegge oppreisningsansvar må retten finne det bevist at den handlingen gjerningsmannen har utvist dekker det objektive gjerningsinnholdet i den aktuelle straffebestemmelsen.⁸⁹ Når retten skal ta stilling til om det er grunnlag for oppreisningserstatning for en påstått voldtekt må den dermed vurdere om skadevolderen forsettlig eller grovt uaktsomt har handlet slik som er beskrevet i strl. § 291. På denne måten får vurderingen for oppreisningserstatning for voldtekt nærmest identiske vilkår for vurderingen av straffeansvar for voldtekt. I slike tilfeller kan det bli en stor utfordring for domstolene å markere avstand mellom straffesaken og erstatningssaken.

Domstolene kan imidlertid ikke unngå utfordringen ved å la være å ta stilling til vilkårene. Tvisteloven § 19-6 stiller minstekrav til utformingen av begrunnelsen i sivile krav. Av bestemmelsens fjerde ledd bokstav a og b følger det at domsgrunnene skal omfatte en fremstilling av saken og partenes påstander med påstandsgrunnlag. I tillegg skal retten «gjør[e] rede for den bevisvurdering og rettsanvendelse avgjørelsen er bygd på», jf. femte ledd andre punktum. Redegjørelsen av bevisvurderingen må være tilstrekkelig omfattende til

---

⁸⁹ Rt. 2007 s. 1601 avsnitt 15

at bedømmelsen kan overprøves, i motsatt fall foreligger det en saksbehandlingsfeil som kan medføre opphevelse, jf. tvl. § 29-21 andre ledd bokstav c.

Dette innebærer at retten må ta stilling til nærmest identiske vilkår som i straffesaken, uten å etterlate det inntrykk at gjerningspersonen også er strafferettslig skyldig etter den aktuelle bestemmelsen. I slike tilfeller der vilkårene er sammenfallende er det ikke vanskelig å forstå at domstolene blir satt på en vanskelig pedagogisk prøve.⁹⁰ Samtidig er det desto viktigere at domstolen tydelig skiller begrunnelsen i erstatningssaken fra straffesaken for å unngå å skape en forbindelse med straffesaken som krenker uskyldspresumsjonen.

Alle sakene der EMD vurderte om norske erstatningsavgjørelser mellom private parter krenket uskyldspresumsjonen gjaldt helt eller delvis tilkjennelse av oppreisningserstatning etter skl. § 3-5.⁹¹ I det følgende skal jeg se nærmere på disse.

I LB-2010-3032 hadde et foreldrepar blitt frifunnet for straffeansvar for mishandling og/eller medvirkning til mishandling mot sine to barn etter strl. (1902) § 219. I den sivile avgjørelsen hadde imidlertid lagmannsretten konkludert med at de fant klar sannsynlighetsovervekt for:

«[...] at A og B har *mishandlet* sine barn eller *medvirket* til dette ved samtykke eller tilskyndelse til handlingene, over lang tid frem til 26. januar 2008 [...] og at de påførte bruddet eller medvirket til å påføre D skader ved gjentatt *vold*, herunder vridningsbrudd i armen». (*uthevet her*)

Formuleringen «mishandlet», «medvirket» og «vold» var vilkår som måtte være oppfylt for å tilkjenne barna oppreisning etter skl. § 3-5, jf. § 3-3, jf. strl. (1902) § 219. Vilrårene for erstatningsansvar overlappet med dette i stor grad vilrårene for straffeansvar. Dette innebærer at i den fellende erstatningsdommen hadde fagdommerne lagt til grunn at det var klar sannsynlighetsovervekt for at foreldrene med forsett eller grov uaktsomhet hadde handlet slik at det i stor grad dekket den objektive gjerningsbeskrivelsen i § 219 – den straffebestemmelsen som juryen nettopp hadde frifunnet dem for.

Begrunnelsen ble vurdert mot uskyldspresumsjonen av EMD i *N.A. v. Norway*. Domstolen tok først stilling til ordet «medvirkning»:

---

⁹⁰ NOU 2011: 13 s. 91

⁹¹ *Y v. Norway, Ringvold v. Norway, Orr v. Norway* og *N.A. v. Norway*

«In its reasoning the High Court used the term «aiding and abetting» («medvirkning»). In the Court's view, this does not in itself present a problem, as the expression is not reserved for the criminal-law sphere but is equally used in the civil law of tort».⁹²

Ordet «medvirkning» var ikke i seg selv problematisk ettersom det ikke er et ord som er reservert for strafferetten, men også er vidt brukt innenfor erstatningsretten. I norsk rett er eksempelvis «medvirkning» brukt i skl. §§ 1-6 og 5-1. Ord som også brukes innenfor erstatningsretten gir ikke like sterke assosiasjoner til en strafferettslig vurdering som ord som eksklusivt anvendes innenfor strafferetten. «Medvirkning» styrker dermed ikke tilknytning til straffesaken, og bidrar i liten grad til å så tvil om frikjentes uskyld. Dette taler for at uskyldspresumsjonen ikke oppstiller særlige begrensninger for å anvende ord og formuleringer som, i tillegg til den strafferettslige, er brukt innenfor den sivilrettslige sfære.

Om ordene «vold» og «mishandling» uttalte EMD: «More problematic is the use of the terms «violence» («vold») and «ill-treatment» («mishandling»)).⁹³

Ordene «vold» og «mishandling» brukes hovedsakelig innenfor strafferetten. Mens «medvirkning» kan knytte seg til hvilken som helst erstatningsbetingende handling, vil «vold» og «mishandling» i seg selv være en konkret handling som kan være tilstrekkelig grunnlag for straffeansvar, som f.eks. etter strl. (1902) § 219. Bruken av disse ordene kan lett lede tankene i retning av straffbare handlinger, noe som skaper en sterkere «link» til straffesaken. Dette tilsier at når domstolen må vurdere vilkår av en slik strafferettslig karakter, er det ekstra viktig at domsgrunnene ellers markerer avstand til straffesaken slik at den ikke tilskriver frikjente straffeskyld.

Dette hadde lagmannsretten gjort i *N.A.* For selv om anvendelsen av strafferettslig terminologi som «vold» og «mishandling» var problematisk, medførte det likevel ikke krenkelse av uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2. Domstolen uttalte at:

«The description did not cover all those constitutive elements, objective and subjective [...] that would normally amount to an offence under Article 219 of the Penal Code (compare and contrast *Y v. Norway*, [...] where the High Court found it clearly probable that the applicant had «committed the offences»)).⁹⁴

---

⁹² *N.A. v. Norway*, avsnitt 48

⁹³ *N.A. v. Norway*, avsnitt 48

⁹⁴ *N.A. v. Norway*, avsnitt 49

Dette viser at det er av betydning hvorvidt domsgrunnene i den sivile saken formulerer seg slik at beskrivelsen praktisk talt omfatter alle vilkårene som må foreligge for straffeansvar etter den aktuelle bestemmelsen.

Det er på det rene at lagmannsrettens konklusjon i *N.A.* inneholdt flere av elementene som fremgår av straffesiktelsen, der både «vold» og «mishandling» er vilkår etter strl. (1902) § 219. Sentralt er imidlertid at det for straffansvar kreves at mishandlingen også må være «grov[t] eller gjentatt». Den sivilrettslige konklusjonen la dermed ikke til grunn at det var klar sannsynlighetsovervekt for at *alle* elementene for straffansvar er oppfylt. Ettersom lagmannsrettens begrunnelse bare omfattet noen av vilkårene etter strl. (1902) § 219 var det mer som skilte konklusjonen i erstatningssaken og straffesaken enn at bevisene ikke var sterke nok. EMDs uttalelse kan tyde på at det var derfor det ikke nødvendigvis forelå en krenkelse i *N.A.*, men at det var det som var avgjørende i *Y*, der retten hadde lagt til grunn at det var klar sannsynlighetsovervekt for at parten hadde begått de forbrytelsene som stod i tiltalen.

Dette underbygges ved *Orr* og *Ringvold*. Begge disse sakene gjaldt oppreisningsansvar for voldtekt etter skl. § 3-5, jf. § 3-3, jf. strl. (1902) § 192.⁹⁵ Det følger av strl. (1902) § 192 første ledd at den som «skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd» straffes for voldtekt.

Orr v. Norway gjaldt en britisk pilot som ble frifunnet for å ha voldtatt en kollega på et hotell på Gardemoen i 2001. Han ble imidlertid dømt til å betale fornærmede 74. 000 kroner i erstatning og 50. 000 kroner i oppreisningserstatning. Lagmannsretten la til grunn at det forelå «klar sannsynlighetsovervekt for at A skjønnte at B ikke ønsket noen seksuell omgang med han, men at han likevel tiltvang seg samleie ved å benytte en slik grad av vold at handlingen lot seg gjennomføre».

Som EMD påpekte dekket lagmannsrettens formulering «practically all those constitutive elements, objective as well as subjective, that would normally amount to the criminal offence of rape under Article 192 of the Penal Code».⁹⁶ Konklusjonen inneholdt ikke en direkte henvisning til tiltalen, slik som tilfellet var i *Y v. Norway*. Lagmannsretten hadde imidlertid lagt til grunn at klageren gjennom «vold» tiltvang seg «seksuell omgang», noe som dekker

---

⁹⁵ Rt. 1996 s. 864 og LE-2003-60

⁹⁶ Avsnitt 51

alle vilkårene som må være oppfylt for å straffes for voldtekt etter strl. (1902) § 192. I realiteten la dermed retten til grunn at det var klar sannsynlighetsovervekt for at piloten hadde voldtatt kollegaen sin. Dette skapte en klar forbindelse til straffesaken som rokket ved riktigheten av frifinnelsen. Selv om lagmannsretten på flere steder i avgjørelsen hadde presisert forskjellen mellom det sivilrettslige- og strafferettslige beviskrav, og uttalt at den fellende erstatningsdommen ikke rokket ved frifinnelse, fant EMD at domsgrunnene krenket uskyldspresumsjonen.⁹⁷

I *Orr* problematisert EMD særlig bruken av ordet «vold». Domstolen mente at «the use made of it by the High Court in the particular context did confer criminal law features on its reasoning overstepping the bonds of the civil forum».⁹⁸

Ord som «vold» må dermed brukes forsiktig av domstolene. Dette er et ord som lett kan gi strafferettslige assosiasjoner. Dersom «vold» utgjør et vilkår for erstatning blir det viktig å distansere seg fra straffesaken på andre måter. Det hadde lagmannsretten gjort i *N.A.* ved å ikke formulere seg slik at alle vilkår var oppfylt. I tillegg det ble i begrunnelsen holdt åpent om de påståtte skadevolderne ble holdt erstatningsansvarlig på grunnlag av direkte voldsutøvelse eller gjennom medvirkning til voldsutøvelse.⁹⁹ Bruken av ordet «vold» kunne dermed avskrives som «some unfortunate language» og førte ikke til krenkelse av uskyldspresumsjonen. I *Orr* derimot medførte bruken av ordet «vold» og «seksuell omgang» at en kom for nær å konstatere strafferettslig skyld, slik at det var uforenelig med uskyldspresumsjonen.

I *Ringvold v. Norway* hadde tiltalte i lagmannsretten blitt frifunnet for både straffeansvar og erstatningsansvar for seksuelle overgrep mot en mindreårig etter strl. (1902) §§ 192 og 195. Erstatningssaken ble imidlertid anket til Høyesterett, der retten formulerte seg slik:

«Etter en samlet vurdering av bevisførselen mener jeg at bevisene tilfredsstillende det beviskrav som må stilles for å legge til grunn at *seksuelt misbruk* har funnet sted. Det er slik jeg bedømmer bevisene, klar sannsynlighetsovervekt for at C har begått *overgrep* overfor A. Det er da grunnlag for å tilkjenne henne oppreisning etter skadeerstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav b».¹⁰⁰ (*uthevet her*).

---

⁹⁷ *Orr v. Norway*, avsnitt 53

⁹⁸ Avsnitt 51

⁹⁹ *N.A. v. Norway* avsnitt 48

¹⁰⁰ Rt. 1996 s. 864

I likhet med ordene «misbruk», «mishandling» og «vold» er ordene «seksuelt misbrukt» og «overgrep» ord som hovedsakelig blir benyttet for å karakterisere straffbare handlinger. Det er klart at det er svært belastende at retten legger til grunn at det var klar sannsynlighetsovervekt for at parten har «seksuelt misbrukt» en mindreårig. Dette kan få alvorlige konsekvenser for en parts moralske omdømme. Dette tilsier at dersom domstolen i erstatningssaken må ta stilling til om det har funnet sted et overgrep er saken allerede sterkt tilknyttet straffesaken, slik at det skal lite til før domsgrunnene reiser problemer med uskyldspresumsjonen. Domstolen må i slike situasjoner anstrenge seg for å distansere vurderingen fra en strafferettslig vurdering, slik som retten gjorde i *N.A.*

Det var imidlertid flere momenter i *Ringvold* som gjorde at tilknytningen til straffesaken ikke var sterk nok til å komme i konflikt med uskyldspresumsjonen. I motsetning til i *Orr* hadde ikke Høyesterett i *Ringvold* brukt ordene «vold» og «seksuell omgang» i vurderingen av om det skulle ilegges erstatningsansvar etter strl. § skl. § 3-5, jf. § 3-3, jf. strl. (1902) § 192. Ordene «misbrukt» og «overgrep» kan lede tankene i retning av straffesaken, men utgjør ikke vilkår etter straffebestemmelsen. Formuleringen omfatter dermed ikke alle elementene som måtte være oppfylt for å ilegge straffeansvar etter strl. (1902) § 192. Her hadde Høyesterett sørget for å distansere seg mer fra straffesaken enn lagmannsretten hadde gjort i *Orr*.

I tillegg hadde Høyesterett i *Ringvold* innledningsvis i sin vurdering forklart forskjellene i beviskravene i straffesaker og sivile saker, og avslutningsvis uttalt at erstatningsansvar ikke rokket ved frifinnelsen («cautionary statements»)¹⁰¹ Det fremstår også som et viktig moment at erstatningssaken «appeared in a separate judgement from the acquittal».¹⁰² Det var kun det sivile kravet som ble anket til Høyesterett, og saken ble der behandlet med delvis ny bevisførsel og av nye dommere. Betydningen av dette momentet skal jeg se nærmere på i kapittel 4.

En kan ta ut av disse dommene at det er uforenelig med uskyldspresumsjonen å legge til grunn at det er «klar sannsynlighetsovervekt» for at frikjente har begått alle elementene som gir grunnlag for straffeansvar. Dette gjelder uavhengig av om formuleringen gir en direkte henvisning til straffesiktelsen (som i *Y*) eller gjennom en beskrivelse av alle vilkårene for straffeansvar etter den aktuelle straffebestemmelsen (som i *Orr*). Bruk av strafferettslig terminologi er problematisk, men kan avskrives som «some unfortunate language» dersom

---

¹⁰¹ Rt. 1996 s. 864 på s. 869 og 872

¹⁰² Avsnitt 38

formuleringene ikke dekker alle elementene i straffesiktelsen. Dersom det anvendes et skjerpet sivilrettslig beviskrav, og formuleringene omfatter alle elementene som måtte være oppfylt for straffeansvar, etterlater det et inntrykk at den eneste grunnen til at den frikjente ikke ble ilagt straff var fordi bevisene ikke var sterke nok. Dette kan i seg selv representere en krenkelse av uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2, slik som det gjorde i *Y* og *Orr*.

Det er klart at dersom vilkårene for straffeansvar og erstatningsansvar er tilnærmet identisk kan ord som «vold» og «mishandling» vanskelig unngås uten å risikere at domsgrunnene blir for vage etter tvl. § 19-6. Her vil bruken av strafferettslige vilkår være nødvendig for å konstatere erstatningsansvar. Men som vist av *Orr*, *Ringvold* og *N.A.*: desto mer strafferettslig preg ordene har, jo mer må domsgrunnene kompensere på andre måter for å så tvil om riktigheten av frifinnelsen.

For å motvirke konvensjonsstrid må domstolen i utfordringen av domsgrunnene i den sivile saken utvise stor forsiktighet. Her kan det være sentralt at retten, så langt det lar seg gjøre, unngår å ta stilling til de strafferettslige vilkårene som ikke er nødvendige for å ilegge erstatningsansvar. I tillegg kan domstolen fokusere på de særlige erstatningsrettslige vilkår, som kravet til årsakssammenheng og at skaden skal være en påregnelig følge av handlingen. Dette kan bidra til å markere avstand mellom erstatningssaken og straffesaken, og følgelig motvirke krenkelse av EMK art. 6 nr. 2.

3.2.5 Bruk av «fornærmede» og «tiltalte»

I flere av avgjørelsene der EMD har vurdert om en fellende erstatningssak krenker uskyldspresumsjonen etter EMK har domsgrunnene omtalt skadelidte i erstatningssaken som «fornærmede». Dette gjaldt blant annet *Ringvold v. Norway*, *Orr v. Norway* og *N.A. v. Norway*.

Begrepet «fornærmet» er en strafferettslig partsbenevnelse, som etter strpl. § 3 defineres som enhver skadelidt i en straffesak. Det kan tenkes at å anvende strafferettslige partsbenevnelser slik som «fornærmede» og «tiltalte» i en sivil sak forsterker forbindelsen til straffesaken.

Å omtale skadelidte som «fornærmet» er ikke i seg selv er i strid med EMK. Dette ser vi at EMD i både *N.A.* og *Ringvold* ikke fant at avgjørelsene krenket uskyldspresumsjonen, selv

om de gjentatte ganger hadde omtalt skadelidte som «fornærmede». EMD har imidlertid ikke eksplisitt uttalt hvorvidt bruk av «fornærmede» i omtalen av skadelidte har betydning for hvorvidt uskyldspresumsjonen er krenket.

En erstatningssak der nasjonale domstoler har omtalt den frikjente som «tiltalt» har ennå ikke blitt behandlet av EMD. Bruk av «fornærmede» og «tiltalt» har imidlertid blitt kritisert i flere av Høyesteretts avgjørelser.

I LB-2016-198746 frikjente juryen tiltalte for å ha hatt seksuell omgang med barn under 14 år etter strl. (1902) § 195. Da fagdommerne tok stilling til det sivile kravet ble den tidligere fornærmede omtalt som «fornærmede» over 20 ganger. Ankeutvalget uttalte at bruk av uttrykkene som «fornærmede» var strafferettslig terminologi som «visker [...] ut grensene mellom straffesaken og de sivile kravene som det er nødvendig å opprettholde for å unngå at frifinnelsen trekkes i tvil».¹⁰³ Ankeutvalget konstatere at lagmannsrettens begrepsbruk krenket uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2.

I HR-2018-1783-A ble også lagmannsrettens begrepsbruk ansett å være konvensjonsstridig. Også i denne saken hadde juryen frikjent tiltalte for å ha hatt seksuell omgang med barn under 14 år etter strl. (1902) § 195. I sin vurdering av erstatningsspørsmålet gjenga fagdommerne tingrettens avgjørelse, der den frikjente konsekvent omtales som «tiltalt» over 30 ganger, og tidligere fornærmede en rekke ganger omtales som «fornærmede».¹⁰⁴ Til dette uttalte Høyesterett at omfattende bruk av «fornærmede» og «tiltalt» var «klart strafferettslig begrepsbruk» som var uheldig etter at straffespørsmålet var avgjort og endt med frifinnelse. I denne saken var særlig problematisk at lagmannsretten viste til tingrettens avgjørelse, der den senere frikjente hadde blitt domfelt.

Ord som «fornærmede» og «tiltalt» er ord som utelukkende er strafferettslige begrep. Å bruke ord som kun er relevante for det strafferettslige ansvaret bør nok unngås. Det er verken nødvendig for å løse rettsspørsmålet, eller heldig i lys av uskyldspresumsjonen. Her kan domstolene omtale partene som i sivilrettslige termer, som «skadevolder», «skadelidte», «part A» eller «part B» for enkelt å unngå å rette tanken mot straffesaken.

Sammenlignet med «mishandlet» og «overgrep» er det imidlertid ikke like belastende å bli omtalt som «tiltalt» eller «fornærmede». Dersom det ut fra omstendighetene kan godtas at

---

¹⁰³ HR-2017-2387-U, avsnitt 4

¹⁰⁴ LG-2016-62300

retten uttaler at det er klar sannsynlighet for at parten er skyldig i mishandling, bør også ord som «tiltalt» eller «fornærmet» kunne godtas. Dersom domsgrunnene ellers ikke sår tvil over frifinnelsen kan det nok tenkes at EMD vil godta bruk av «fornærmede» og «tiltalte».

3.3 Kravene blir behandlet av ulike dommere

I alle sakene der EMD har prøvd uskyldspresumsjonen i erstatningssaker mellom private parter, har skyldspørsmålet i straffesaken blitt avgjort av en jury, og erstatningssaken avgjort av fagdommere.¹⁰⁵

EMD har ikke eksplisitt tatt stilling til hvilken betydning det har om erstatningssaken avses av samme eller ulike dommere som i straffesaken. Domstolen uttalte imidlertid i *N.A.* at «It is also to be observed» at juryen hadde avgjort straffesiktelsen og fagdommerne hadde avgjort erstatningssaken.¹⁰⁶ Dette ble konstatert i sammenheng med uttalelsen om at lagmannsretten hadde behandlet sakene i «two clearly distinct parts of its judgement».¹⁰⁷ Ut fra konteksten kan det tyde på at dersom ulike dommere avgjør sakene uavhengig av hverandre, kan det bidra til å markere avstand mellom sakene slik at delte utfall ikke fremstår like uforståelig. I denne forlengelse kan ulike dommere bidra til å motvirke krenkelse av uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2.

Før juryordningen ble avvirket i 2018 ble skyldspørsmålet avgjort av lagrette, og erstatningssaken vurdert av fagdommere.¹⁰⁸ Juryen ga ingen begrunnelse for frifinnelsen.¹⁰⁹ Derimot ga fagdommerne begrunnelse for ileggelse av erstatningsansvar. Når frifinnelsen står ubegrunnet vil fagdommernes begrunnelse, som legger til grunn at frikjente har begått handlingen, lett kunne sår tvil om riktigheten av frifinnelsen.

Etter dagens ordning vil en straffesak og erstatningssak i lagmannsretten behandles av en meddomsrett. En meddomsrett består av fagdommere og leddommere som sammen avgjør rettsspørsmålene, jf. strpl. § 332 første ledd første punktum. En fordel med denne ordningen

---

¹⁰⁵ *Y v. Norway, Ringvold v. Norway, Orr v. Norway og N.A. v. Norway*

¹⁰⁶ *N.A. v. Norway*, avsnitt 43

¹⁰⁷ *N.A. v. Norway*, avsnitt 43

¹⁰⁸ Opphevet ved endringslov nr. 58/2017

¹⁰⁹ Norges domstolers nettside (2020)

er at en strafferettslig frifinnelse ikke vil stå ubegrunnet. At det skal begrunnes hvorfor tiltalte er frikjent kan bidra til at en fellende erstatningsdom ikke fremstår like uforståelig.

På den andre siden vil delte avgjørelser kunne virke mer uforståelig når det er samme dommersammensetning som avgjør begge rettsspørsmålene. I en meddomsrett vil det være de samme dommerne, med utgangspunkt i samme bevisspørsmål, som i samme avgjørelse legger til grunn at vedkommende skal frikjennes og holdes ansvarlig for samme handling. I slike tilfeller kan et delt resultat gi inntrykk av at dommerne velger en «mellomløsning». Man har muligheten til å ilegge både straffeansvar og erstatningsansvar, men «nøyer» seg med erstatningsansvar da dette kan fremstå å gi en rimeligere løsning.

Om sakene behandles av en meddomsrett eller ikke er forhold retten kan noe for, men det er forhold retten kan ta i betraktning når en vurderer erstatningsansvaret. Høyesterett kommenterte dette i Rt. 2007 s. 40: «Når saken pådømmes av en meddomsrett hvor de samme dommerne både avgjør straffekravet og det borgerlige rettskravet, har retten en særlig oppfordring til å formulere seg slik at det ikke skapes tvil om at frifinnelsen i straff er riktig. (...) Dette forsterkes i vår sak hvor fire av de fem dommerne som voterte for oppreisning, også voterte for å domfelle tiltalte for voldtekt».¹¹⁰

Sitatet kan tas til inntekt for at en meddomsrett må være varsom i sine uttalelser for å ikke så tvil om frikjentes uskyld. I slike tilfeller kan det blir ekstra viktig å fokusere på erstatningsrettslige vilkår, samt å understreke forskjellen i beviskrav og konstatere at en fellende erstatningsavgjørelse ikke rokker ved frifinnelsen.

Dette gjelder spesielt dersom flere av dommerne som stemmer for erstatning, også stemte for straffeansvar. En årsak til at en meddomsrett kan komme til delt avgjørelse er at det gjelder ulike krav til hvor stort flertall som kreves for å ilegge straff og for å ilegge erstatning. For å ilegge straffansvar i en stor meddomsrett kreves det at minst fem av de syv dommerne stemmer for ileggelse av straff, jf. strpl. § 35 første ledd. For å ilegge erstatningsansvar kreves det derimot bare simpelt flertall, jf. tvl. § 19-3 (4). Dette innebærer at dersom tre av dommerne stemmer for frifinnelse og fire stemmer for domfellelse vil det være tilstrekkelig for å ilegge erstatningsansvar, men ikke straff. I slike tilfeller vil tilknytningen til straffesaken

---

¹¹⁰ Avsnitt 27

være sterk, noe som kan tilsi at det ikke skal mye til før en formulering reiser problemer med uskyldspresumsjonen.

Dette var tilfellet i *Reeves v. Norway*. *Reeves* er en avvísningavgjørelse, men EMD vurderte likevel om det forelå krenkelse av uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2. Saken gjaldt spørsmål om forsikringssvindel. Klageren hadde av en meddomsrett blitt frikjent for straffansvar, men av et simpelt flertall idømt erstatningsansvar overfor et forsikringselskap på grunnlag av brannstiftelse og forsikringsbedrageri. EMD uttalte at i situasjoner der utfallet i erstatningssaken avviker fra utfallet i straffesaker på grunn av forskjellige avstemningskrav, må ikke en dommer «disregard his or her findings in that part of the case concerning elements that are relevant to the issue of compensation».¹¹¹

Uskyldspresumsjonen oppstiller dermed ikke krav om at en dommer som mener det er grunnlag for både straffansvar og erstatningsansvar, ser bort fra sin bevisvurdering i den sivile saken når det ikke ilegges straffansvar. Det kan likevel være grunn til å søke å formulere seg slik at det ikke skapes tvil om at frifinnelsen i straff er riktig, jf. Rt. 2007 s. 40.

---

¹¹¹ *Reeves v. Norway*, punkt B

4 Uskyldspresumsjonens krav når erstatningssaken reises i etterkant av frifinnelsen

Dersom adgangen etter strpl. § 3 om å behandle det sivile kravet i forbindelse med straffekravet ikke benyttes, kan fornærmede reise erstatningskravet i en egen sivilrettslig sak i etterkant av frifinnelsen.¹¹²

Anlegges erstatningssaken i en egen sivil sak i etterkant av frifinnelsen medfører det at sakene får en svakere tidsmessig tilknytning. I tillegg kan bevissituasjonen ha endret seg. Det kan ha kommet nye bevis som kaster et nytt lys over saken, eller bevis som kun ville vært relevante for straffesaken blir ikke fremlagt. Dette er omstendigheter som svekker tilknytningen mellom straffesaken og erstatningssaken. Det kan tenkes at tidsforløpet mellom sakene, samt en potensiell endret bevissituasjon, markerer en avstand mellom sakene som medfører at et delt resultat ikke fremstår like uforståelig.

Hvilke skranker uskyldspresumsjonen oppstiller i selvstendige erstatningssaker mellom private parter er lite belyst i EMDs praksis.¹¹³ I *Ringvold v. Norway* påpekte imidlertid EMD at erstatningssaken «appeared in a separate judgement from the acquittal», men uten å utdype nærmere hvilken betydning dette hadde for vurderingen av om uskyldspresumsjonen var krenket.¹¹⁴

I *Ringvold* hadde erstatningssaken i lagmannsretten blitt behandlet sammen med straffesaken. Det sivile kravet ble imidlertid anket til Høyesterett, slik at Høyesterett kun tok stilling til dette kravet. Saken ble i tillegg avgjort ut fra et delvis nytt bevisgrunnlag. Utgangspunktet for vurderingen av om uskyldspresumsjonen var krenket var imidlertid det samme som for når erstatningssaken avgjøres i forbindelse med straffesaken: det må ikke foreligge en «statement imputing criminal liability» til frikjente.¹¹⁵

---

¹¹² HR-2020-1327-U avsnitt 29, med videre henvisninger til HR-2018-2427-A avsnitt 34 og Rt. 1999 s. 1363 (Karmøysaken)

¹¹³ Jøhnsen (2006) s. 13

¹¹⁴ *Ringvold v. Norway*, avsnitt 38

¹¹⁵ *Ringvold v. Norway*, avsnitt 38

Jørgen All argumenterer for at omstendighetene i *Ringvold*, det faktum at den ble behandlet i en egen separat sak og ut fra et delvis nytt bevisgrunnlag, skapte en svakere forbindelse mellom straffesaken og erstatningssaken enn i *Y*.¹¹⁶ Dette kan tilsi at det faktum at saken ble ført i en egen separat sak påvirket vurderingen av om uskyldspresumsjonen ble overholdt. Sagt med andre ord: det faktum at erstatningssaken blir anlagt i etterkant av frifinnelsen kan i helhetsvurderingen av om domsgrunnene sår tvil over frifinnelsen bidra til at uskyldspresumsjonen ikke er krenket. Man skal imidlertid være forsiktig å trekke dette for langt. EMDs uttalelse i *Ringvold* kan ikke tas til inntekt for at dette er et sterkt moment. Domstolen ga heller ikke uttrykk for at det har betydning at saken ble avsagt ut fra et delvis nytt bevisgrunnlag.

Det følger av EMDs praksis at i saker om oppreisning til en frifunnet for uberettiget forfølgning er «even the voicing of suspicion regarding the accused's innocence» konvensjonsstridig.¹¹⁷ Dette er i utgangspunktet en annen problemstilling enn når erstatningssaken står mellom private parter. Saker om forfølgererstatning står mellom frikjente og myndighetene, og man trenger ikke på samme måte å ivareta hensynet til fornærmede. Dette kan begrunne at det gjelder et strengere krav til forsiktighet i domsgrunnene enn i de situasjonene fornærmede utgjør en part. At det gjelder et strengt krav til domsgrunnene i forfølgersaker – der erstatningssaken har blitt anlagt i etterkant av frifinnelse – kan likevel tyde på at det er av liten betydning hvorvidt erstatningssaken reises sammen med eller i etterkant av frifinnelsen.

Det kan spørres hvor stor betydning det har for frikjentes omdømme hvorvidt erstatningssaken anlegges i forbindelse med straffesaken eller i etterkant av frifinnelsen. At det går tid mellom behandlingene kan på en side svekke tilknytningen mellom dem. På den andre siden medfører det en risiko for at frikjentes skyld på nytt blir et tema blant bekjente eller media. For å unngå å skape en forbindelse til straffesaken som sår tvil om riktigheten av frifinnelsen bør domstolen uansett unngå språkbruk som tilskriver tiltalte straffeskyld.

I Høyesteretts vurderinger har det ikke i særlig grad påvirket vurderingen hvorvidt erstatningssaken er anlagt i forbindelse med eller i etterkant av straffesaken. I HR-2020-1327-U vurderte Høyesterett den etterfølgende erstatningssaken mot en som var frikjent for grov

---

¹¹⁶ Aall (2003) s. 253

¹¹⁷ Se *Sekanina v. Austria*, avsnitt 30, *Rushiti v. Austria*, avsnitt 31, *O v. Norway* avsnitt 29 og *Hammern v. Norway*, avsnitt 47 og *N.A. v. Norway*, avsnitt 42

kroppsskade etter strl. § 274, jf. § 273 stred mot uskyldspresumsjonen etter EMK og Grunnloven. Om å ilegge erstatningsansvar i slike tilfeller uttalte Høyesterett:

«det er på det rene at det gjelder enkelte særlige vilkår for å idømme erstatningsansvar i slike tilfeller. Det er ikke tvilsomt at *disse vilkårene gjelder på samme måte enten erstatningskravene behandles som en del av straffesaken, eller, som her, etter at straffesaken er endelig avgjort*». ¹¹⁸ (*uthevet her*)

Høyesterett legger her til grunn at uavhengig av om erstatningssaken anlegges i forbindelse med straffesaken eller i en egen sak etter frifinnelsen gjelder begrensningene «på samme måte». At en erstatningssak som blir reist i etterkant av frifinnelsen gir en svakere tidsmessig og bevismessig tilknytning, har etter dette liten betydning i vurderingen av om uskyldspresumsjonen er krenket. Dette underbygges ved at Høyesterett i den videre vurderingen viste til de samme vurderingsmomentene som er sentrale når erstatningssaken er anlagt i forbindelse med straffesaken. Dette omfattet at konklusjonen ikke må rokke ved den frifinnende straffedom, at man unngår strafferettslig terminologi og at dommen får frem forskjellene i beviskrav. ¹¹⁹

Høyesterett sin uttalelse i HR-2020-1327-U kan tas til inntekt for at det ikke i nevneverdig grad svekker tilknytningen mellom sakene at erstatningssaken anlegges i en egen sivil sak. Dette kan tyde på at det faktum at erstatningssaken anlegges i etterkant av frifinnelsen har liten eller ingen betydning i vurderingen av om uskyldspresumsjonen etter Grl. § 96 andre ledd er krenket.

Det kan dermed legges til grunn at etter norsk rett oppstiller uskyldspresumsjonen de samme rettslige skrankene uavhengig av om erstatningssaken er anlagt i forbindelse med straffesaken eller i etterkant av straffesaken. ¹²⁰

---

¹¹⁸ Avsnitt 29

¹¹⁹ Avsnitt 55

¹²⁰ Se oppgavens kapittel 3

5 Avsluttende bemerkninger

Det kan konkluderes med at uskyldspresumsjonen etter EMK art. 6 nr. 2 ikke stenger for adgangen til å idømme erstatningsansvar til tross for en strafferettslig frifinnelse, men bestemmelsen oppstiller skranker for hvordan retten kan formulere seg i den fellende erstatningssaken. EMD har ikke klarlagt akkurat hvor terskelen går for hva som tilskriver frikjente straffeskyld på en konvensjonsstridig måte. Dommene som har blitt prøvd av EMD er svært konkrete, og man skal utvise noe forsiktighet med å tillegge dem for mye prejudikatsvirkning. Hver enkelt sak må vurderes for seg.

Norske domstoler har vist gjennom *N.A.* og *Ringvold* at selv om det er en krevende oppgave å formulere seg uten å tilskrive frikjente straffeskyld, er det ikke en uoverkommelig oppgave. Det kreves at domsgrunnene markerer en viss avstand til straffesaken og styrer unna en såkalt «teknisk frifinnelse»: tiltalte har begått handlingen og oppfyller vilkårene som må foreligge for straffeansvar, men bevisene rekker ikke.¹²¹

Avgjørelser hvor tiltalte blir frifunnet for straff, men ilagt erstatning, blir imidlertid møtt med liten forståelse blant publikum.¹²² For selv om det for den trente dommer eller jurist kan fremstå slik at domsgrunnene tilfredsstillende de krav for å unngå å tilskrive frikjente straffeskyld, er ikke dette nødvendigvis slik konklusjonen vil fremstå for omverdenen. Dette så vi i *N.A.v. Norway*. Lagmannsretten hadde lagt til grunn at det var klar sannsynlighetsovervekt for at «A og B har mishandlet sine barn eller medvirket til dette». Selv om en slik formulering ble akseptert av EMD, da den ikke omfattet alle elementene som måtte være oppfylt for straffeansvar etter strl. (1902) § 219, er slike uttalelser utvilsomt skadelige for omdømmet. Det kan nok antas at det for frikjente er viktigst hvordan lokalsamfunnet, familien, bekjente og i noen tilfeller media oppfatter domsgrunnene i erstatningssaken. Da vil en konklusjon som teknisk-juridisk ikke tilskriver vedkommende straffeskyld være lite tilfredsstillende. Etersom straffesaken allerede er avgjort har heller ikke frikjente mulighet til å reparere skadelige uttalelser i en erstatningssak gjennom en ny behandling. Hensynet til tiltaltes omdømme taler sterkt for at frifinnelsen i saker med

---

¹²¹ Se Smith, Eva (1999) s. 202

¹²² Se NOU 2000: 33 s. 35 og 36

belastende faktum bør være siste ord om forholdet, og at man kanskje bør følge forslaget i
NOU 2016: 24.¹²³

---

¹²³ NOU 2016: 24 s. 490 flg.

Litteraturliste

Nasjonale lover

1887	Lov 01. juni 1887 nr. 5	Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager (opphevd)
1814	Lov 17. mai 1814	Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven – Grl)
1902	Lov 22. mai 1902 nr. 10	Almindelig borgerlig Straffelov (opphevd)
1969	Lov 13. juni 1969 nr. 26	Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven – skl)
1981	Lov 22. mai 1981 nr. 25	Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven – strpl)
1999	Lov 21. mai 1999 nr. 30	Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i i norsk rett (menneskerettsloven – mrl)
2005	Lov 20. mai 2005 nr. 28	Lov om straff (straffeloven – strl.)
2005	Lov 17. juni 2005 nr. 90	Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven – tvl)
2017	Lov 16. juni 2017 nr. 58	Lov om endringer i straffeprosessloven mv. (opphevelse av juryordningen).

Forarbeider

NOU 2003: 33	Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff
Dokument 16 (2011-2019)	Rapport til Stortingets presidentskap fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven (Lønnings-utvalget)
NOU 2011: 13	Juryutvalget. Når sant skal skrives
NOU 2016: 24	Ny straffeprosesslov

Internasjonale konvensjoner og erklæringer:

EMK   The European Convention on Human Rights, Roma 4. November 1950

SP: International Covenant on Civil and Political Rights, 16. December 1966

Rettspraksis fra EMD

<i>Deewer v. Belgium</i>	Case of Deewer v. Belgium [J], Application no. 6903/75, 27.02.1980
<i>Engel and Others v. The Netherlands</i>	Case of Engel and others v. The Netherlands [P], Application no. 5100/71, 08.06.1986
<i>Barberà, Messegué and Jabardi v. Spain</i>	Case of Barberà, Messegué and Jabardi v. Spain [P], Application no. 10590/83, 06.12.1988
<i>Sekanina v. Austria</i>	Case of Sekanina v. Austria [C], Application no. 13126/87, 25.08.1993
<i>Murray v. The United Kingdom</i>	Case of Murray v. The United Kingdom [GC], Application no. 18731/91, 08.02.1996
<i>Rushiti v. Austria</i>	Case of Asan Rushiti v. Austria [C], Application no. 28389/95, 21.06.2000
<i>Y v. Norway</i>	Case of Y. v. Norway [J], Application no. 56568/00, 11.02.2003
<i>Hammern. V. Norway</i>	Case of Hammern v. Norway [J], Application no. 30287/96. 11.02.2003
<i>O. v. Norway</i>	Case of O. v. Norway [J], Application no. 29327/95, 11.02.2003
<i>Ringvold v. Norway</i>	Case of Ringvold v. Norway [J], Application no. 34964/97, 11.02.2003

<i>Reeves v. Norway</i>	Case of Reeves v. Norway [J], Application no. 4248/02, 08.07.2004
<i>Orr. V. Norway</i>	Case of Orr. v. Norway [J], Application no. 31283/04, 15.05.2008
<i>Allen v. The United Kingdom</i>	Case of Allen v. The United Kingdom [GC], Application no. 25424/09, 12.07.2013
<i>N.A. v. Norway</i>	Case of N.A. v. Norway [J], Application no. 27473/11, 18.12.2014

Nasjonal rettspraksis

Høyesterett:

Rt. 1996 s. 864 (Ringvold-saken)

Rt. 1998 s. 1945

Rt. 1999 s. 1364 (Karmøysaken)

Rt. 2000 s. 996 (Bøhlerdommen)

Rt. 2003 s. 1671

HR-2003-1201-1

Rt. 2005 s. 1353

Rt. 2007 s. 40

Rt. 2007 s. 932

Rt. 2007 s. 1601

Rt. 2008 s. 1292

Rt. 2008 s. 1409

Rt. 2009 s. 1456

Rt. 2012 s. 47

Rt. 2013 s. 22

Rt. 2014 s. 705

Rt. 2014 s. 1161

Rt. 2014 s. 1292

Rt. 2015 s.1299

HR-2015-933-U

HR-2017-2387-U

HR-2018-1068-U

HR-2018-1783-A

HR-2018-1909-A

HR-2019-1009-U

HR-2020-1327-U

HR-2020-1149-U

HR-2020-2021-A

Underrettspraksis

TOSLO-2009-148479

LE-1993-1651

LG-1998-260-2

LE-2003-60 (Orr-saken)

LB-2010-30302 (N.A.-saken)

LG-2016-62300

LB-2016-198746

Litteratur

- Smith, Eva (1999) «Frifundet i straffesagen – dømt til offererstatning. En Kafkask retstilstand», *Ugeskrift for Retsvæsen*, Årg. 133, nr. 2 (1999), s. 200-2004
- All, Jørgen (2003) «Uskyldspresumsjonen etter frifinnende dom», *Lov og rett*, 2003, s. 249-256
- Johnsen, Jon T. (2006) «Hva ble Norge dømt for i Strasbourg?», *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 2006 s. 1
- Norges domstoler (2020) Norges domstolers nettside, «*Juryordningen*»:
<https://www.domstol.no/om-domstolene/de-alminnelige-domstolene/domstolenes-uavhengighet/juryordningen/>
(hentet 1. desember 2020)